



A környezeti nevelés jelentősége az óvodában



Pataiová Helena¹ – Balla Štefan²

¹Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta stredoeurópskych štúdií, PhD, 0000-0002-6944-4289

²Univerzita J. Selyeho, Pedagogická fakulta, PhD, adjunktus 0000-0001-5387-2978

KEYWORDS

- *environmental education*
- *education for sustainability*
- *kindergarten*
- *teacher*
- *children*

KULCSSZAVAK

- *környezeti nevelés*
- *fenntarthatóságra nevelés*
- *óvoda*
- *pedagógus*
- *gyermek*

ABSTRACT

The importance of environmental education in kindergarten | Due to changing living conditions and the need to protect our planet, we bear great responsibility for preserving the Earth we live on. The intensifying and expanding civilizational and technological development poses an increasing threat to the environment. The goals of environmental education around the world uniformly respond to the need to protect nature and the environment and to preserve them for future generations. It is important to recognize that even preschool-aged children can be involved in this shift in mindset. Therefore, it is necessary that they experience the benefits of sustainable development themselves, which is extremely important and timely for long-term survival. Since institutional education for children begins in kindergarten, it is the responsibility of kindergarten teachers to properly motivate children to protect, care for, and appreciate nature and the environment. Preschool children can quickly become enthusiastic during any activities, which supports kindergarten teachers in successfully implementing environmental education. This objective is also important at the regional level, as everyone can protect their environment where they live. This way of thinking can only become truly effective if it turns into a worldview and approach to life from early childhood. In order for the younger generation to actively participate, educational institutions must also pay proper attention to solving this issue. In the theoretical part of our study, we examine the topic based on the work of professionals dealing with the problem. The practical part presents educational activities led by kindergarten teachers and students implemented in practice kindergartens based on various environmental education themes and projects.

ABSZTRAKT

Az életkörülmények változása és bolygónk megóvása érdekében nagy a felelősségünk, hogy megóvjuk a Földet, ahol élünk. A környezet számára egyre nagyobb veszélyt jelent a fokozódó és terjeszkedő civilizációs és technikai fejlődés. A környezeti nevelés célkitűzései világszerte egyformán reagálnak a környezet és a természet védelmére, és ennek fennmaradására a jövő nemzedék számára. Fontos tudatosítanunk, hogy már az óvodáskorú gyermekek is bevonhatók a szemléletváltásba, ezért szükséges, hogy saját maguk is megtapasztalhassák a fenntartható fejlődés előnyeit, amely a hosszú távú túlélés szempontjából rendkívül fontos és időszerű. Mivel a gyermekek számára az intézményes nevelés az óvodában kezdődik, az óvodapedagógus feladata, hogy kellőképpen motiválja őket a természet és környezet védelmére, gondozására és megbecsülésére. Az óvodáskorú gyermekek bármilyen tevékenység közben gyorsan fel tudnak lelkesedni, ami segítheti az óvodapedagógus a környezeti nevelés sikeres megvalósításában. Ez a célkitűzés regionális szinten is fontos, hiszen mindenki ott védheti környezetét, ahol él. Akkor tudjuk igazán hatékonytá tenni ezt a gondolkodást, ha ez a korai gyermekkorban életszemléletté és életfelfogássá válik. Ahhoz, hogy a fiatal generáció ebből aktívan vegye ki részét, a nevelési-oktatási intézményeknek is kellő figyelmet kell fordítaniuk a probléma megoldására. Tanulmányunk elméleti részében a problémával foglalkozó szakemberek munkái alapján vizsgáljuk meg a témát. A gyakorlati részben bemutatásra kerülnek az óvodapedagógusok és hallgatók által

¹e-mail: hpataiova@ukf.sk

²e-mail: ballas@ujs.sk

| Cím: Dražovská 4, 949 01 Nitra, Slovakia

| Cím: Hradná 21, 945 01 Komárno, Slovakia

irányított edukációs aktivitások, amelyek a környezeti nevelés különböző témakörei és projektjei alapján valósultak meg a gyakorlóóvodákban.

Bevezetés

A környezeti nevelés témakörét modern társadalmunkban betöltött szerepére, valamint aktuális jellegére való tekintettel választottuk. Mivel a természettel és a környezettel foglalkozó kérdések iránt nagy az érdeklődés, fontosnak tartottuk, hogy óvodai környezetben közelítsük meg a témát. Próbálunk feltárni olyan pedagógiai kiindulópontokat, módszereket és eszközöket, amelyek segítenek az óvodáskorú gyermekek pozitív környezetének kialakításában, és segítenek felkelteni érdeklődésüket a természet iránt. Tanulmányunkban a környezeti nevelés néhány területének bemutatására kerül sor, ahol az általunk kiválasztott szlovákiai, magyar tannyelvű óvodákban megvalósuló aktivitásokra helyeztük a hangsúlyt.

Szakirodalmi áttekintés

A környezeti nevelés az óvodákban korlátlan lehetőségeket biztosít az ember és a környezetével való felelősségteljes alapok megteremtéséhez. Egyetértünk azokkal a szakemberekkel, akik úgy vélekednek, hogy a probléma megértéséhez a céltudatos nevelést már az óvodáskorú gyermekekkel kell elkezdni.

A környezeti nevelés célkitűzései az egész világon hasonlóak, a jövőre nézve a környezeti és ökológiai problémák megelőzésére irányulnak. Azt tapasztaljuk, hogy a világ legtöbb országában irtják az erdőket, kitermelik az ásványkincseket, szennyezik a levegőt, a vizeket és veszélyes hulladékot termelnek. A természetpusztítást csökkenteni kell, mert ha az ember elpusztítja környezetét, az őt körülvevő természeti értékeket, akkor ezzel nemcsak saját környezetét veszélyezteti. „Ennek elkerülése érdekében fontos, hogy már a kiskorú gyermekek megismerjék az élővilág szépségeit, tudatosítsák, hogy környezetüket védeni kell, nem pedig elpusztítani. Érdemi szerepe ebben a felnőtteknek van: a családban a szülőknek, a nevelési-oktatási intézményekben a nevelőknek és pedagógusoknak. Fontos, hogy ezek az egyének példamutató viselkedésmintákat közvetítsenek a gyermekek felé, akik a mindennapi tapasztalatszerzések során tanulják a magatartásformákat. Személyiségfejlődésük szempontjából is fontos szerepük van az őket körülvevő személyeknek, akik információkat, motivációt, értékeket közvetítenek” (Pataiová & Račková, 2016, 145).

Miért kell a környezettudatos nevelést az iskoláskor előtt elkezdni? Mert megalapozza a gyermekek tapasztalatait, amelyek aztán az ismeretek, jártasságok és készségek elsajátításával egész életre szóló tudássá alakulnak (Faze-kašová & Manko, 2007).

A környezeti nevelés az egész személyiséget formálja: az ember érzelmi viszonyulását, értékrendjét, megismerési, döntési képességét, együttműködési készségét, problémamegoldó, kreatív képességét (Lükő, 2003).

Paleschová (2013) tanulmányában szintén kiemeli a környezeti nevelés hatását a személyiségfejlődésre, hiszen ahhoz, hogy a kiskorú gyermek elemi szinten megértse és tudja értékelni az ember és környezete közti kapcsolatokat, szüksége van a megfelelő környezet kialakítására és védelmére. Ezért kell őt úgy formálni, hogy minden szempontból pozitív álláspontot foglaljon.

Fontos az interakció a kortársakkal és a felnőttekkel, amely jelentősen befolyásolja az egyén személyiségének érzelmi oldalát. Így fokozatosan fejleszthető az a képességük, hogy megfigyeljék, érzékenyen kezeljék és értékeljék az emberek cselekedeteit a környezettel kapcsolatban, amellyel majd hozzájárulhatnak a természet védelméhez. Ahhoz, hogy minél jobban megismerjék a természetet, meg kell figyelniük és fel kell fedezniük azt. Figyelmet kell szentelni az élő és az élettelen természet megkülönböztetésére, megtanítani hogyan kell bánni az élőlényekkel – növényekkel, állatokkal.

Az óvodai nevelésben az óvodapedagógusnak van alapvető szerepe a növények és állatok megszerettetésében. A gyermekeket úgy kell megismertetni ezekkel az élményekkel, hogy nemcsak értelmi, de érzelmi alapon is megtapasztalják, hogy az élőlényeket óvni, gondozni és védeni kell. Ezért kell rendszeresen ellátogatni a természetbe, ahol fontos felhívni a figyelmüket a tiszta, egészséges környezet kialakítására, a természeti és társadalmi értékek felfedezésére (Paleschová, 2013).

A pedagóguspályára készülő hallgatók szakmai ismeretei, felkészültsége és személyisége is hozzájárul, hogy a rájuk váró feladatokat képesek legyenek célszerűen megoldani.

„A tanulás sikeressége összefügg a tanulók/hallgatók pillanatnyi mentális állapotával. Az ismeretszerzés legfőbb készítője viszont a kíváncsiság, a személyes fejlődés iránti elköteleződés, vágy. A természetismeret gyakorlatok a képzési folyamat részét képezik, minden tanuló/hallgató várja a természeti környezetben eltölthető időt, kíváncsi arra, hogy felnőtt életkora elején lesz-e olyan ismeret, vagy tevékenység, amely számára is közelebb hozza a lokális és globális környezeti sajátosságokat, problémákat, azok megoldási módjait” (Molnár, 2024, 56-57).

A környezeti nevelés egy folyamat, amelyben olyan világnemzedék nevelkedik fel, amely ismeri legtágabb környezetét, és törődik annak problémáival. Tudással, készségekkel, attitűdökkel, motivációval, valamint elkötelezettségekkel rendelkezik, amelyek lehetővé teszik számára, hogy nemcsak egyénileg, hanem konkrét közösségekben is legyen képes kidolgozni megoldásokat a jelenlegi problémák és az újabbak megelőzésére (Bihariné, Légler & Kanczler, 2019).

A környezeti neveléssel szoros kapcsolatban van a fenntarthatóságra nevelés és az újrahasznosítás. A fenntarthatóság elveinek a pedagógiai munkába való beépülése azért fontos, hogy a legkorábbi életszakaszban kezdődjön el a felnövő nemzedék környezettudatos életmódjának alakítása és a környezettel harmóniában élő nemzedék szemléletének alakítása (Hill & Bauer, 2014, In Vida, 2001).

Az újrahasznosítás célja, hogy a természetbe kerülő hulladék mennyisége csökkenjen, de az is fontos, ahogyan formálódik az újrahasznosított tárgyakhoz való esztétikai viszony. Az újrahasznosítás területei lehetnek: természeti környezet, épített környezet, ipari újrahasznosítás, művészeti újrahasznosítás, kreatív újrahasznosítás (Siposné, 2014). Amikor a hulladékból értékes alapanyagot állítunk elő, amely visszakerül a körforgásba, csökken a természetes erőforrások felhasználása, valamint mérséklődik a keletkező szemét mennyisége (Schoeller, 2021). A hulladékanyagok összegyűjtésével és újra felhasználásával egyrészt bolygónk erőforrásainak megóvására törekszünk, másrészt a környezetbe kerülő hulladék mennyisége is csökken, amely szennyezi a Föld talaját, vizeit és levegőjét.

Módszerek

Az aktivitások az általunk kiválasztott városi és vidéki óvodákban valósultak meg igazgatói engedéllyel, a szülők tájékoztatása és beleegyezése mellett. A foglalkozásokon 4-5-6 éves gyermekek vettek részt. Az áttanulmányozott szakirodalom alapján készítettük a tanulmány elméleti részét, a gyakorlati részben az óvodai környezeti nevelés módszereit alkalmaztuk.

A módszerek kiválasztását Bihariné Krekó (2019, 47) szempontjai alapján végeztük. Figyelembe vettük:

- a tanulás törvényszerűségeit, amelyet a 3-6 éves gyermekek életkori sajátosságai határoznak meg,
- az ismeretanyag tartalmát és terjedelmét,
- a gyermekek életkori és egyéni sajátosságait,
- a gyermekek közvetlen környezetének megismerését,
- a helyi lehetőségeket – a település jellege szerint (városi, vidéki óvoda),
- az aktuális természeti és társadalmi eseményeket,
- az óvodapedagógus személyiségét, szakmai és módszertani felkészültségét.

A környezeti nevelés hatékonyságát változatos módszerekkel lehet biztosítani. A módszerek közül alkalmaztuk a magyarázat, elbeszélés, beszélgetés, szemléltetés, megfigyelés, gyakorlás, összehasonlítás, ellenőrzés, értékelés, játék, valamint a projekt módszert.

A játék a nevelésben több funkciót is betölthet, ezért a környezeti nevelés folyamatában is lehet alkalmazni, játékfajtánként különböző tartalmi jellemzőkkel.

Célok

A témával kapcsolatban az elméleti ismeretek gyakorlatban való alkalmazását szeretnénk bemutatni. Gyakorlóóvodáinkban nagy figyelmet fordítanak a gyermekek környezetéhez fűződő pozitív viszony kialakítására. Az óvoda vezetője és pedagógusai a környezeti nevelés témáinak kidolgozásánál figyelembe veszik az életkori sajátosságokat és a gyermekek fejlettségi szintjét.

A szlovákiai óvodákban a nevelést és az oktatást meghatározó dokumentum az Óvodai nevelés állami oktatási programja (Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách, 2022), ennek alapján kerülnek kidolgozásra az intézményi pedagógiai programok. Az intézményi pedagógiai program nagy hangsúlyt fektet az óvoda sajátosságaira, fontos tényezőként szerepelnek a személyi feltételek valamint a helyi hagyományok. A nevelő-oktató munka tervezésének kiindulópontját a gyermekek környezetének sajátosságai és készségeik aktuális fejlettségi szintje alkotja. (Az óvodai nevelés állami oktatási programja, 2019).

Az állami oktatási programban hét művelődési terület van meghatározva:

- Nyelv és kommunikáció
- Matematika és információkezelés
- Ember és a természet
- Ember és a társadalom
- Ember és a munka világa
- Művészet és kultúra – ezen belül fontos a zenei és képzőművészeti nevelés
- Egészség és mozgás

Az óvónő saját belátása alapján, megfelelő szabadságot élvez abban, hogy a környezeti neveléssel kapcsolatos témákat becsempéssze bármelyik művelődési területbe. Fontos szempont az aktivitások megszervezésénél az óvónő kreativitása, és a nevelésben kitűzött céloknak megfelelő módszerek alkalmazása.

A művelődési területek közül az Ember és természet fő célkitűzése a természettudományos műveltség korai fejlesztése. Az óvodapedagógus olyan tevékenységeket választ, amelyek segítenek a tapasztalatszerzésben és felkeltik a

gyermekben a környezet megismerése iránti vágyat. Alterületei: A természet észlelése, Növények, Állatok, Ember, Élettelen környezet, Természeti jelenségek, A természet észlelése és Természeti jelenségek.

A környezeti nevelés és a fenntarthatóság, valamint a hulladék újra hasznosítása szempontjából is fontos művelődési terület az Ember és a munka világa. Alterületei: Anyagok és tulajdonságaik, Szerkesztés, Felhasználói készségek, Előállítási folyamatok, Mesterségek és foglalkozások.

Az Egészség és nevelés művelődési terület fő célkitűzése átadni azokat az alapinformációkat, melyek megfelelő testgyakorlatokkal fejlesztik a gyermek mozgáskészségét. Alterületei: Egészség és egészséges életmód, Személyi higiénia és önkiszolgáló tevékenységek, Mozgás és testi rátermettség. Ezen művelődési terület részét képezik az Évszakoknak megfelelő tevékenységek és tanfolyamok, melyek között megjelenik a sítanfolyam, korcsolyatanfolyam, az úszótanfolyam, a gyermekek vízhez való pozitív kapcsolatát és a víztől való félelem megszüntetését biztosítja, továbbá a szaunázás is, amely erősíti a gyermek immunrendszerét. (Az óvodai nevelés állami oktatási programja, 2019).

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a művelődési területek tartalmi és teljesítményi sztenderdjei (követelményrendszere és tartalmi tananyagtartalma) adják az állam által megszabott fejlesztés irányát, azonban a pedagógus személyisége az, ami a megvalósítás során leginkább befolyásolja a gyermek személyiségét a környezeti nevelés formálásában.

Eredmények

Az óvodai intézményekben a környezeti nevelés az edukációs folyamat fontos részét képezi, és elsősorban gyakorlati tevékenységek révén valósul meg. A fiatal generáció jövője szempontjából a környezeti nevelés legjelentősebb funkciója a megelőzés – a preventív funkció.

Az óvodai környezeti nevelés teret és korlátlan lehetőségeket biztosít az ember és a környezet közötti felelős kapcsolat alapjainak megteremtéséhez.

A környezeti nevelés keretében a gyermek életkorának és egyéni sajátosságainak megfelelően megismerkedik az ökológiai törvények lényegével, fejleszti az esztétikai érzéket, emberi és erkölcsi viszonyt alakít ki a környezet védelméhez és alakításához. Ismereteket, képességeket szerez, kialakul értékrendje, attitűdjei és viselkedése.

A környezeti nevelés lehetőséget biztosít a gyermek számára a fejlődés minden területén:

- kognitív területen – megfelelő ismeretek megszerzése a természetvédelemről, az ökológiai viselkedés alapvető szokásainak kialakítása, a természet és annak fontosságának megismerése,
- szociális-érzelmi területen – érzelmi kapcsolat kialakítása a természettel, az élet védelme, a természet szépségének érzékelése, érzéseik kifejezése a környezetükkel szemben, a tetteikért való felelősségvállalás megtanulása,
- perceptuális-motoros területen – érzékszervi észlelés, az érzékszervi és motoros szervek koordinációjának fejlesztése, motoros készségek és az önkiszolgáló munkaszokások kialakítása, amelyek a természet és a környezet védelméhez szükségesek.

Az óvoda pedagógusai aktívan vesznek részt a tevékenységek előkészítésében, mely nagyon sok munkával jár, hiszen figyelembe kell venni az aktivitások tartalmát, a szakmai hozzáértést, az időjárást, a pedagógusok motiváltságát. A természetet az osztályteremben és a szabadban is különféle tevékenységek segítségével lehet közelebb hozni a gyermekhez, mivel a természettel való közvetlen kapcsolat pótolhatatlan. Edukációs szerepe elegendő ingert biztosít a gyerekeknek, pl. új viselkedésminták kialakítására, új ismeretek, értékek és készségek elsajátítására a környezetvédelemhez, stb.

A Föld napja

A projekt célja: a gyermekek környezettudatosságának kreatív és játékos módszerekkel való fejlesztése, a természet védelme és gondozása, ezáltal az életkörünyezetük jobbá tétele.

Szeretjük bolygónkat, a Földet, hazánkat, a környezetet, amelyben élünk, ezért törődünk környezetünk tisztaságával és rendjével. Ez a nap minden ember számára nagyon fontos, mert emlékeztet minket arra, mennyire fontos a természet védelme.

Aktivitások:

A gyermekek számára több aktivitás megvalósítására kerül sor, melyek közé tartoznak:

- a képzőművészeti alkotások – rajzolnak, beszélgetnek a természetről, növényekről, állatokról, élőlényekről. Elmondják, hogyan viszonyulnak és bánnak a természettel.

- a szabadon élő rovarok megfigyelése, hasznos rovarok, méhek...- évente ellátogatnak a helyi méhészhez, aki a gyermekeknek bemutatja, hogyan kerül a méz az asztalra. Nem maradhat el a mézkóstolás sem!
- a fák ültetése a szülők és családtagok bevonásával,
- a növényekről való gondoskodás, a növények öntözése, szükség szerinti átültetése.



1. ábra – A fák ültetése a szülők segítségével



2. ábra – Látogatás a helyi méhésznél

A víz szerepe az ember életében – beszélgetni a víz jelentőségéről az emberek, állatok és a növények életében. Fontos felhívni arra a figyelmet, hogy a gyermekek tudatosan használják a vizet, és védjék a természetben található vizeket, a bennük élő állatokat.



3. ábra – Képzőművészeti nevelés



4. ábra – A vízben élő állatok

A hulladék szelektálása

Az óvodában a hulladék szelektálásával is foglalkoznak, ebbe is próbálják bevonni a gyermekeket.

A szelektív hulladékgyűjtés során a különböző típusú hulladékot külön edényekbe kell helyezni.

- Papíralapú hulladék (kék színű szelektív gyűjtőedény): újság, könyv, tiszta csomagolópapír, kartonpapír, füzet, irodai papírhulladék, szórólap, reklámkiadvány, telefonkönyv, hullámpapír, italos kartondoboz.
- Műanyag- és fémalapú hulladék (sárga színű szelektív gyűjtőedény): PET-palackok, tejfölös és joghurtos poharak, szatyor, tasak, flakon, fólia, buborékfólia, konzerves doboz, alumíniumdoboz, alufólia, evőeszköz, gemkapocs.
- Színes üveghulladék (zöld színű szelektív gyűjtőedény): pezsgősüveg, borosüveg, sörösüveg, röviditalos üveg.
- Fehér üveghulladék (fehér színű szelektív gyűjtőedény): főképp az átlátó üvegek tartoznak ide, mint pl. befőttesüveg, bébiételes üvegek, italosüvegek. (Nestlé, 2019)



5. ábra – A hulladék szelektálása (Agócs Barbara – óvodai gyakorlat, 2025)

A közlekedési szabályok ismerete a balesetmentes közlekedést biztosítja. Ezen az aktivitáson fontos szerepe van a városi rendőröknek, akik a biztonságos közlekedés érdekében hívják fel a figyelmet a járókelők és a kerékpárosok biztonságos közlekedésére.



6. ábra – A közlekedési szabályokkal való ismerkedés

A jeles napok egy életre szóló élményt nyújtanak ahhoz, hogy később jelen legyenek az életükben.



7. ábra – Látogatás a tájházban

8. ábra – Adventi koszorú – Karácsony

Összegzés

A környezeti oktatásra már a múltban is nagy figyelmet fordítottak, fontos szerepe volt a mozgásnak és a kerti munkának, ahol a gyermekek saját maguk szereztek tapasztalatokat. A környezettudatos magatartás kialakítása a gyermekek-nél több szakaszból tevődik össze. Fontos elsajátítaniuk azokat az ismereteket és viselkedési mintákat, amelyek segítenek abban, hogy tiszta, egészséges környezetet alakítsanak ki, amely lehetővé teszi számukra, hogy jól érezzék magukat. A szülők és pedagógusok összefogásával, példamutatással, valamint saját tapasztalatok és élmények biztosításával elérhetjük, hogy gyermekeink tiszteljék, szeressék és védjék környezetüket. Ezért tartjuk fontosnak, hogy a környezeti nevelést, mint művelődési területeken átívelő komplex nevelési területet, az óvodák vezessék be az intézményi pedagógiai programokba. Előtérbe kell helyezni a gyakorlati tapasztalatszerzést, mind a természeti, mind a társadalmi környezetben. Fontos, hogy a gyermekek sokat kiránduljanak, kísérleteket, megfigyeléseket, vizsgálatokat végezzenek a természetben, és ezt kövesse az elméletépítés.

Felhasznált irodalom

- Agócs Barbara (2025): *Alkotó tevékenységek a kreativitás fejlesztésére*. Bakalárska práca. Nitra. Univerzita Konštantína Filozofa. Témavezető: Dr. Pataiová Helena, PhD.
- Bihariné Krekó Ilona, Légler Judit & Kancler Gyuláné (2019): *Az óvodai környezeti nevelés módszertana*. ELTE Tanító- és Óvóképző Kar, Budapest, ISBN 978-963-489-043-0, <https://tinyurl.com/4h6pyanj>
- Fazekasová Danica & Manko Peter (2007): *Inovatívne prístupy k problematike environmentálnej výchovy*. Prešov, Rokus. 159. ISBN 978-80-89055-73-9
- Forgács Zsóka (2020): *Oviból a suliba – Iskolaérettségi kisokos : Gondolatok az iskolaérettségről és az iskolaválasztásról*. Móra, Budapest, 160, ISBN 978-963-486-516
- Hajtingerová Monika (2014): *Projektové vyučovanie v edukačnom procese materskej školy. Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe*. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava 32.
- Hill Katalin & Bauer Zita (2014): A fenntarthatóságra nevelés jegyében megvalósuló szakmai gyakorlat az ELTE TÖK-on. In Vitályos Gábor Áron (szerk.): *Fenntarthatóságra nevelés a nevelési-oktatási intézményekben : Tanulmánykötet*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 81-88. ISBN 978-963-284-562-3.
- Lükő István (2003): *Környezetpedagógia : Bevezetés a környezeti nevelés pedagógiai és társadalmi kérdéseibe*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 252. ISBN 978-963-1933-765.
- Molnár Katalin (2024): Erdőpedagógia természeti környezetben és/vagy tanteremben(?) In Schiberna Endre et al.: *Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 55-63. ISSN 2631-1534, <http://publicatio.uni-sopron.hu/3385/>
- Nestle (2019): *Újrahasznosítási kisokos*. Nestlé Magyarország Kft., Budapest, <https://tinyurl.com/bt7xdzv3>
- Paleschová Jana (2013): *Environmentálna výchova ako prierezová téma v materskej škole*. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava, ISBN 978-80-8052-496-8
- Pataiová Helena & Račeková Katarína (2016): Az óvodapedagógus szerepe a környezeti és ökológiai értékek közvetítésében. In Dombi Alice & Dombi Mária (szerk.): *Érték és nevelés : Tanulmányok az SZTE JGYPK-n folyó óvodapedagógus képzés tizedik évfordulójára*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 145-151. ISBN 978-615-5455-58-2
- Siposné Tavaszi Virág (2014): Értékkorientáció-formálás komplex, tárgyalható tevékenység által alsó tagozaton. In Vitályos Gábor Áron (szerk.): *Fenntarthatóságra nevelés a nevelési-oktatási intézményekben : Tanulmánykötet*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 89-96. ISBN 978-963-284-562-3
- Schoeller Allibert (2021): Újrahasznosítás: minden amit érdemes tudni róla. BlogPost, 2021. június 9., Budaörs, <https://tinyurl.com/yc7sw425>
- Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách – konsolidované znenie (2022): *Štátny pedagogický ústav*, Bratislava, <https://tinyurl.com/4h9t9dkc> | *Az óvodai nevelés állami oktatási programja* (2019): Magyar nyelvű fordítás. Comenius Pedagógiai Intézet, Komárom, 168. ISBN 978-80-969694-2-5
- Vida Gábor (2001): *Helyünk a bioszférában*. Typotex Kiadó, Budapest, 128. ISBN 963-932-6127 <https://mek.oszk.hu/05000/05033/>

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2025. november 1.